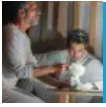

למה השר
להשתתף
הם מצאו

חז"ל, סמים וחלוק לבן:
באריאל חנכו את הפקולטה
לרפואה, בלי הבניין

קצה החוט על מיקומו של
מנהיג דאעש התקבל מאחת
מנשותיו שנעצרה

הרג מנהיג דאעש זיכה את
טראמפ בהישג, אך זה לא
יעצור את רכבת ההדחה

תרבות

חדשות

כללי

האתיקה של הקפיטליזם

Le Nouvel Esprit du Capitalisme

שמור 6

00:00 23.06.2003 | עודכן ב: 16:24 21.08.2011

אריה קרמפף

Luc Boltanski et Eve Chiapello. Gallimard 843pp., 29.80euro באחרונה תורגמו לעברית שני ספרים העוסקים בקפיטליזם שמשכו תשומת לב מסוימת: "קפיטליזם וחירות", פרי עטו של מילטון פרידמן, שזכה לתרגום מחודש, ו"קללת הכלכלה" של ויוויאן פורסטור. מדובר אמנם בשני ספרים המתויגים כ"פופולריים", ולכן חסרי יומרה "מקצועית", אך דווקא משום כך הם בבחינת ייצוג פשטני אך מובהק של שני זרמי מחשבה על הקפיטליזם המתקיימים זה לצד זה בכ-150 השנים האחרונות: הזרם הליברלי-האורתודוקסי, והזרם החברתי-הביקורתי.

למרות האופי המושגי והמדעי שהוויכוח בין שני זרמי מחשבה אלה מבקש לעטות על עצמו, הוא מסתיר ויכוח בסיסי יותר, אולי פרימיטיווי יותר. שהרי הוויכוח אינו נסוב רק על עובדות. הוא אפילו אינו נסוב בעיקר על עובדות. שכן, במקרה זה, כפי שקורה לעתים קרובות בתחום המדעים החברתיים, העובדות משאירות מרחב תמרון תיאורטי גדול דיו להכיל בתוכו את שני הזרמים. כמו כן הוויכוח אינו נסוב רק - וגם לא בעיקר - על מידת ההיגיון הפנימי של כל זרם מחשבתי. שכן התיאוריה החברתית או הכלכלית בונה לעצמה היגיון פנימי, שלמרות היציבות שלו, הוא אינו מצליח לחשוף את הפגמים הפנימיים בתיאוריה הנגדית. במלים אחרות, ההכרעה בין הזרם האורתודוקסי לזרם הביקורתי אינה הכרעה מדעית, אלא מושתתת על תפיסת עולם רחבה יותר הכוללת אמונות, ערכים ולעיתים אינטרסים אישיים.

הוויכוח בין האורתודוקסיה הכלכלית לבין הזרם החברתי-ביקורתי הוא ביטוי למאבק מוסרי, מאבק על לגיטימציה. שני הצדדים מבקשים להוכיח, באמצעים שונים, לא רק שתפיסת העולם שלהם תואמת באופן מוצלח יותר את המציאות; לפחות באותה מידה הם מבקשים להציג את תפיסת עולמם וסגנון חייהם כראויים יותר, אתיים יותר, מוסריים יותר וצודקים יותר. עד כמה שהדבר נשמע מפתיע, לתשוקה "להיות צודק" יש עדיין כוח פוליטי וכלכלי שאין להמעיט בערכו. הצורך של האדם להיות צודק, ויותר מכך - להיות

הקפיטליזם ואת היחסים המורכבים בינו לבין הביקורת נגדו יש להניח שהסוכנים המרכזיים המניעים את שני המחנות מבקשים, לפחות בדרך כלל, את טובת הכלל.

זהו המהלך שמבקשים להניע בולטנסקי ושאפלו בספרם "הרוח החדשה של הקפיטליזם". לדידם, הבנה מלאה יותר של הדינמיקה הקפיטליסטית דורשת ניסוח מחודש של היחסים המורכבים המתקיימים בין האינטרסים הכלכליים של השחקנים הכלכליים השונים לבין השאיפה שלהם לזכות בגושפנקה מוסרית. השיח הכלכלי מוצא בביקורת מקור אפשרי לרעיונות שבאמצעות הפנמתם יוכל לבסס את דרישתו ללגיטימציה מוסרית. באופן זה נוצרת בין השיח הכלכלי לשיח הביקורתי מערכת יחסים דיאלקטית. השחקנים המרכזיים של השדה הכלכלי שואפים - נוסף על הגדלת רווחיהם עד למקסימום - גם להכרה בלגיטימיות של פעילותם הכלכלית. "רוחו" של הקפיטליזם, טוענים בולטנסקי ושאפלו, מורכבת גם מן האתיקה והרטוריקה המלוות את הפעילות הכלכלית, וגם מן האתיקה והרטוריקה הביקורתיות.

— פרסומת —

"הרוח החדשה של הקפיטליזם", טוענים הכותבים, היא תוצר ההתמודדות של הקפיטליזם הישן, התעשייתי - הקפיטליזם הפורדיסטי המושתת על מפעלי ענק ופסי ייצור מכניים - עם הביקורת האנטי-קפיטליסטית בשנות השישים. אז תקפה הביקורת ארבעה מאפיינים קפיטליסטיים: הפגיעה באוטונומיות של הפועל והפיכתו לפונקציה בתהליך הייצור; הפגיעה במחשבה החופשית; הפגיעה בשוויון החברתי והפגיעה בביטחון החברתי. על פי הסיפור שמספרים בולטנסקי ושאפלו, מרד הסטודנטים ב-68 בצרפת הצליח להוציא את המערכת החברתית משיווי משקלה, והיא נדרשה לשינויים מבניים כדי להחזיר את האיזון על כנו. שכן אחת מן התכונות הבולטות המאפיינות את הקפיטליזם, כפי שמוכיחה ההיסטוריה הקצרה שלו, היא יכולת ההסתגלות וההתאמה לתנאים טכנולוגיים, פוליטיים וחברתיים משתנים. הפעם, כדי לשרוד, היה על המערכת הכלכלית לנקוט טקטיקה כפולה: מצד אחד לקבל חלק מן הביקורת (הדרישה לאוטונומיות, יצירתיות וחופש), מה שיאפשר לה לעקוף ולהתעלם מן הדרישות החברתיות של הביקורת (הדרישה לשוויון וביטחון סוציאלי).

ואכן, על פי ניתוח של ספרות העוסקת במדע הניהול, המהווה ייצוג חלקי של השיח הכלכלי המקצועי - הערכים של יצירתיות, אוטונומיות ותחושת החופש של העובדים החלו לקבל מקום בולט באתוס הניהולי החדש שנוצר משנות השבעים ואילך. שיטות הניהול החדשות מבקשות להפקיד בידי העובד יותר אחריות, יותר שיקול דעת, ולאפשר מקום נרחב יותר להפגנת יצירתיות. בין אם מדובר במהלכים שנעשו ממניעים מוסריים "טהורים" ובין אם מדובר באופן שליטה וניהול מתוחכם יותר, עצם העובדה שהניהול פונה לערכים אלה כדי לזכות בלגיטימציה היא חדשה: למנהל חשוב שהעובדים שלו יחשו "חופשיים", "אחראיים", "יצירתיים" ו"אוטונומיים". הפנמה זו של הערכים שנישאו בפי תנועות המחאה איפשרה למערכת לעקוף בקלות את הדרישות לשוויון ולביטחון סוציאלי. שני תחומים אלה נזנחו לחלוטין בתקופת הקפיטליזם החדש. נטייה זו עלתה בקנה אחד עם הפגיעה בסמכותה של המדינה להתערב בכוחות השוק, תוצאה נוספת של הביקורת, שסברה שהמדינה נהנית מכוח מוגזם ומעמידה את החירות והאוטונומיה של הפרט בסכנה.

טיעון זה מייחס לביקורת כוח רב. לוק בולטנסקי, תלמידו של הסוציולוג פייר בורדייה, שהשתתף באופן פעיל בתנועות המחאה של שנות השישים, משייך את עצמו למסורת הסוציולוגית של מקס ובר, שכתורת ספרו הידוע, "האתיקה הפרוטסטנטית ורוח הקפיטליזם", שימשה השראה לשמו של הספר שלפנינו. כמו ובר, בולטנסקי מקנה לאידאות, לרעיונות ולתיאוריות יכולת השפעה לא-מבוטלת על אופן ההתנהלות של האדם, ובכלל זה על אופן ההתנהלות הכלכלית שלו. יהיו שיראו בכך תמימות, אחרים יראו בכך תבוסתנות.

הבעיה של "הרוח החדשה של הקפיטליזם" נעוצה באי-התאמה השוררת בין המבנה של המשק הקפיטליסטי לבין האמצעים שנועדו לדאוג לחלוקה צודקת יותר של הרווחים וההכנסות בין המשתתפים במשחק הכלכלי. אמצעים אלה - חוקי העבודה, החוקים חברתיים, אופן חישוב המסים, אופן חישוב תשלומי ההעברה ואפילו הקטגוריות הסטטיסטיות שעל-פיהן ממוינים התושבים - מושתתים על ההנחה שהמשק מאופיין עדיין במבנה "תעשייתי", כלומר, שהחברה מחולקת לשני מעמדות עיקריים: עובדים ומעבידים.

הכותבים מראים כי בפועל, בשלושים השנים האחרונות, יותר ויותר מקבלי-שכר אינם יכולים להיות מוגדרים כ"עובדים". מושג "העבודה" כפי שהכרנו אותו עד היום הולך ומתרוקן מתוכן עבור חלק ניכר באוכלוסייה. במסגרת המבנה התעשייתי, המשק היה מורכב מארגונים כלכליים גדולים שהעסיקו מספר גדול של עובדים לאורך תקופת זמן ארוכה. כיום, הנטייה הכללית היא לכיוון משק המורכב ממספר גדול של יחידות כלכליות קטנות יחסית, המנהלות ביניהן קשרים חוזיים לפרק זמן מוגבל.

הצורך להתאים את פעילות הארגון הכלכלי לתנאי שוק המשתנים בקצב מהיר גורר אחריו דרישה ליחידות כלכליות קטנות ומודולריות ולשוק עבודה נמיש. מנקודת המבט של העובד זה אומר שהוא יועסק למשך זמן קצר, לעתים דרך חברות כוח אדם או חברות קבלניות המתמחות בתחום ספציפי (כגון שמירה, גינון, הסעדה, תחבורה וכו').

במקום היחס ההייררכי של "מדכא" ו"מדוכא", של "שולט" ו"נשלט", המאפיינים את הקפיטליזם המוקדם, בתקופת הקפיטליזם המאוחר היחס בין "הגדול" ל"קטן", בין "המצליח" ל"נכשל" מאופיין על פי יכולת קשירת הקשרים של השחקן הכלכלי. מבנה השוק היום דומה יותר לרשת המורכבת מאנשים ומיחידות כלכליות שונות, טוענים בולטנסקי ושאפלו. המצליח הוא מי שמנהל קשרים רבים ואיכותיים עם מגוון רחב של שחקנים. הם יוצרים צומת לאינפורמציה יקרת ערך העוברת דרכם ומאפשרת להם לקדם את עצמם ואת האחרים שאתם הם מנהלים קשרים כלכליים וחברתיים. הנכשל, לעומת זאת, ממוקם בשולי הרשת. אליהם מתכוונת פורסטר כאשר היא כותבת בספרה על "בני האדם הבלתי שימושיים". הם ממוקמים בשוליה של הרשת החברתית-כלכלית ומעט הקשרים שהם בכל-זאת מנהלים אינם יכולים לתרום לקידומם לאזורים מרכזיים והומים יותר של הרשת. אותם מורחקים "תקועים" במקומם, גיאוגרפית וחברתית כאחת, וזה אומר, בשפה פשוטה, שיהיה להם קשה מאוד עד בלתי-אפשרי למצוא תעסוקה.

במבנה הרשתי של הקפיטליזם, מושג "הדיכוי" החברתי והכלכלי, שתפס מקום מרכזי כל כך בשיח הביקורתי המרקסיסטי והניאו-מרקסיסטי, נדרש להגדרה מחדש. שכן, מה שמאפיין את אנשי השוליים, את הנכשלים החדשים, הוא דווקא היותם בלתי-מנוצלים. מבחינות רבות, המצוקה של היותר מנוצל בידי הקפיטליזם היא אמנם קשה, אך קשה הרבה יותר המצוקה של היותר לא מנוצל כלל. צורת ההופעה החדשה של הדיכוי הכלכלי דורשת איפוא התאמה ועדכון של האמצעים שתכליתם להילחם בו, לעדן אותו ולשכך אותו.

כיצד ניתן איפוא, במסגרת המאפיינים של הקפיטליזם החדש, להפוך את החברה לצודקת יותר? כיצד ניתן לשפר את חלוקת הרווחים בין המשתתפים בתהליך הכלכלי? כיצד לאפשר למורחקים ולמודרים להשתתף באופן משמעותי יותר בתהליך הכלכלי? הנחת היסוד של הכותבים היא שרפורמה חברתית לא תוכל להתממש אם לא תצליח לגייס לטובתה את סקטור המומחים, הפוליטיקאים והפקידים הבכירים, כלומר את "הגדולים". לשם כך, הרפורמה צריכה להיות מנוסחת בשפתם של המומחים, היא צריכה לעלות בקנה אחד עם ההיגיון הפנימי של תפיסתם, ואפילו עם האינטרסים שלהם.

זו אחת הנקודות המעניינות בספר. הכותבים מזהים את האפשרות לקואליציה בין מקבלי השכר המתקיימים בשוליה של הרשת לבין אותו חלק של "הגדולים" הפועלים מתוך מניעים של טובת הכלל (בניגוד ליוצרי הקשרים המנצלים את הרשת לשם טובתם האישית בלבד), כלומר משיקולים מוסריים. הכותבים פונים לעקרונות של תורת הניהול כדי לנסח אתיקה שתכליתה לשמש בסיס לזכותו של מקבל השכר להרחבת יכולת ההעסקה שלו. על בעלי הקשרים ויוצרי הקשרים לחלוק את ההון החברתי שבבעלותם עם מקבלי השכר שאתם פעלו במסגרת ההעסקה הזמנית ("פרייקט"), ולהשתמש בקשריהם כדי לעזור למקבלי השכר להשתלב בפרייקט הבא - אם באמצעות היכרות אישית עם האדם המתאים, אם באמצעות חשיפת אינפורמציה, ואם באמצעות הכשרה מתאימה.

המבנה החדש של המשק דורש ניסוח של זכות חדשה, הזכות להרחבת יכולת ההעסקה של מקבל השכר. מתוך הזכות המופשטת ניתן לגזור כמה רפורמות מקומיות. אחת מהצעות הכותבים היא הרחבת הגדרה של מושג העבודה, ההולך ומתרוקן מתוכנו. במקום מושג צר זה יש להגדיר מושג רחב יותר של "פעילות כלכלית", הכולל בתוכו, נוסף על מושג העבודה המסורתי, פעילויות נוספות התורמות למשק כגון לימודים והכשרה, החזקת הבית, עבודה התנדבותית והעשרה תרבותית. בעולם שבו מושג "המקצוע" הולך ונעלם, על מקבל השכר לדאוג להתאמה שוטפת של כישוריו לשינויים בשוק העבודה. למשל, בעולם כלכלי המושתת על היכולת של כינון קשרים חברתיים, העשרה תרבותית ויכולת להשתתף בשיחות סלון אינה בגדר מותרות, אלא אמצעי בסיסי התורם להרחבת יכולת ההעסקה של העובד. הצעה נוספת היא הטלת אחריות חלוקית על המעסיקים להגדלה של יכולת ההעסקה של

כדי שהצעות אלו יינתנו ליישום, ולו חלקי, יש לתת תוקף משפטי למעמד היברידי של מקבל שכר שאינו "מועסק" ואינו "מעסיק". מקבל השכר זקוק מצד אחד לארגון חיצוני שיספק לו עבודה, ומבחינה זו הוא "מועסק", אך מצד שני הוא מתפקד כ"עסק של אדם אחד" מבחינה זו שהוא נדרש לבצע "השקעות" שתכליתן להגדיל את יכולת ההעסקה שלו בעתיד. השקעות אלה צריכות להיות מוכרות על ידי החוק ככאלה. מעמד היברידי זה מצמצם את הפער בין ה"עובד" לבין "החברה". כיום, מבחינות רבות, ההבחנה בין "הון" ל"עבודה", שנועדה להגן על מקבל השכר, מפלה אותו לרעה במקרים רבים: מצד אחד התפרקות האיגודים המקצועיים ונסיגתה של המדינה משוק העבודה הסירו את ההגבלות על הארגונים הכלכליים; אך מצד שני העובד עדיין כבול לחוקי העבודה וחוקי המס שמקשים עליו את ההתמודדות במצב החדש שנוצר (כיום, כאשר מוקם מפעל חדש ונרכשות מכונות ייצור, ההוצאה נחשבת כ"השקעה" על כל ההטבות הכרוכות בכך, אך כאשר אדם פרטי "משקיע" בעצמו ונרשם לקורס בהכשרה מקצועית, ההוצאה אינה מוכרת כהשקעה; כאשר אדם קונה רכב פרטי מדובר בהוצאה מתוך הרווחים, כאשר חברה קונה צי מכונות לעובדיה בכירים מדובר "בהוצאות תפעוליות").

מבחינה זו הספר שלפנינו הוא בעל יומרה לא מבוטלת: הוא מבקש להציע ניסוח מחודש למושגים שהתקבעו בתודעה, בתרבות ובחוק במרוצת 150 השנים האחרונות, מאז הולדתו של מדע הכלכלה המודרני מצד אחד והתגבשותה של הביקורת החברתית מצד שני. הוא מציע מיפוי-מחדש של קו החזית במאבק החברתי לשיפור השוויון והביטחון החברתיים, באופן המשקף בצורה טובה יותר את המציאות החברתית והכלכלית.

אריה קרמפף הוא דוקטורנט במכון להיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיונות באוניברסיטת תל אביב

Recommended by

כתבות נוספות שעשויות לעניין אותך

מרחבי הרשת

trendy-gadgets.net

חדש בשנת 2019: שעון מהפכני זה שובר את כל שיאי המכירות!

מרחבי הרשת

FIT K ישראל

נוסחה פשוטה להסרת המשקל העודף אחת ולתמיד

בלוגים

גדעון לוי וטהרני הרשת קבעו: יששכר היא פריבילגית - דיני נפשות

בלוגים

מדוע שהו אברכים מיצהר במוצב צה"ל סמוך בראש השנה?

מרחבי הרשת

סופר-פארם

ויטמין D - למה הוא חשוב ואיך ניתן להעלות את כמותו בגוף

מרחבי הרשת

סירי אמנות בעברית באירופה

ARTernative | אדריכלות, גלריות וקולינריה - סירורים בלונדון שחובה להכיר

בלוגים

יהדות השמרים: סיפורו של הבייגל האמריקאי - בית התפוצות - מוזיאון העם...

בלוגים

טבע "יצאה מהשוק" וחולי סרטן הדם בארה"ב נותרו ללא תרופה - חיים בניו יורק

השקעות אלטרנטיביות: ככה עושים את זה חכם

תוכן מקודם

תגובות

כן, אני רוצה

בואו לגלות את עמוד הכתבה החדש שלנו

